

УДК 336:22

IMPROVEMENT OF TAX REGULATION AS A COMPONENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC POLICY

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Nikitishin A.O./Нікітішин А.О.*Doctor of Economic Sciences, professor /**доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів*

ORCID: 0000-0002-7951-4017

Timoshenko N.M./Тимошенко Н.М.*s.e.s., as.prof. / канд. екон. наук*

ORCID: 0000-0002-2677-9783

*Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics,**Vinnytsia, Soborna 87, 21050**Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету,
м.Вінниця, вул. Соборна 87, 21050*

Анотація. У статті досліджено значення податкового регулювання, розкрито недоліки та напрями його розвитку. Оцінку податкового регулювання в сучасних економічних умовах виконано методом аналізу і синтезу. Проаналізовано складові механізму податкового регулювання, досліджено засоби та цілі застосування даного механізму. У статті досліджено основні проблеми використання інструментів податкового регулювання. Запропоновано шляхи вирішення проблем механізму податкового регулювання країни.

Ключові слова: податок, податкове регулювання, податковий механізм, інструменти податкового регулювання, проблеми податкового регулювання.

Вступ.

Доцільним є наукове обґрунтування застосування інституційного підходу до розвитку податкового регулювання, що дозволить врахувати існуючий стан соціально-економічного середовища при інституційних перетвореннях, спрямовувати їх на вирішення найбільш актуальних суспільних проблем. Зміни у податковому регулюванні мають бути взаємопов'язані з суспільним розвитком та відображати його соціальну і економічну сторони, що дозволить мінімізувати негативний вплив дестабілізуючих факторів та уникнути соціальних і економічних потрясінь. Важливим є розкриття податкового регулювання, як адаптивного механізму у системі державного регулювання соціально-економічних процесів, що дозволить підвищити його стійкість і ефективність у невизначених, складних та динамічних умовах розвитку викликаних змінами

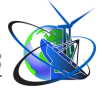
соціального та економічного середовища країни. Наукове обґрунтування напрямів удосконалення податкового регулювання як складової фінансово-економічної політики сприятиме інституалізації податкових відносин: їх передбачуваності, впорядкуванню, саморегулюванню та регульованості.

Аналіз досліджень вітчизняних науковців засвідчив значну увагу до удосконалення податкового регулювання як складової фінансово-економічної політики, зокрема М.Д. Пасічний, Т. В. Канєва, А. А. Мазаракі та І. Я. Чугунов, досліджують інституційні засади державного фінансового регулювання економічних перетворень.

Метою нашого дослідження є обґрунтування напрямів удосконалення податкового регулювання.

Основний текст. Методологія дослідження інституційного підходу до розвитку податкового регулювання базується на взаємовпливі інституцій (формальних і неформальних), інститутів державного (національного), міждержавного (наднаціонального) регулювання, саморегулювання. При такому підході податкове регулювання необхідно розглядати як цілісну систему, а механізми впорядкування податкових відносин досліджувати у нерозривному взаємозв'язку із правовими, політичними, соціальними, психологічними, організаційними явищами, які є характерними для країни у конкретно-історичний момент її розвитку.

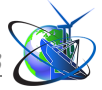
Інституції податкового регулювання встановлюють певні правила у відносинах між державою та платниками податків і зборів щодо формування загальнодержавного централізованого фонду фінансових ресурсів з метою ефективного забезпечення виконання державою її основних і додаткових функцій. Інституційний підхід надає можливість розкрити податкове регулювання як складну інтегровану в соціально-економічний розвиток країни систему фінансових відносин між різними взаємодіючими інститутами: ДПС України, її органами, платниками податків і зборів та державою, яка виконує функції правового забезпечення і нагляду в сфері оподаткування з метою забезпечення його стабільного функціонування та розвитку.

Розкриття змісту інституційного устрою системи податкового регулювання зумовлює необхідність застосування положень інституціоналізму. При визначенні напрямів розвитку досліджуваної системи доцільно враховувати важливість формальних інститутів в інституційній системі, їх вплив на фінансові відносини між суб'єктами оподаткування – це дозволяє розглядати систему податкового регулювання як багаторівневу систему взаємопов'язаних елементів, до складу якої варто відносити сукупність первинних регулюючих інститутів: платників податків і зборів, ДПС України, державу, яка через встановлення норм та правил взаємодії усіх суб'єктів податкових відносин у податковій системі контролює їх дотримання, інших національних та міжнародних інститутів - організацій, які забезпечують поєднання інтересів всіх суб'єктів податкових відносин.

Важливе значення у формуванні інституційного середовища вітчизняного податкового регулювання мають формальні інститути: норми Конституції України, Податкового кодексу України, Бюджетного кодексу України та Митного кодексу України. Вказані найважливіші нормативні документи легімітизують інститут оподаткування в країні, створюють основу для розвитку системи правових норм, на яких базуються відносини у досліджуваній сфері державних фінансів.

Поряд із всією сукупністю формальних норм і правил, які визначають поведінку між суб'єктами податкових відносин, на розвиток податкового регулювання впливають неформальні норми і правила (звичай, традиції, мотивації, інтереси, цінності, ментальність, вподобання, стандарти поведінки). Податкове регулювання соціально-економічного розвитку країни має змінювати неформальні інституції, які у вітчизняному суспільстві мають іноді більше значення від формальних, у напрямі їх узгодження. При зміні правил податкового регулювання необхідно враховувати вплив громадянських інститутів, які представлені суспільними традиціями, звичаями, включають сукупність соціальних і культурних норм, що визначають економічну поведінку платників податків та посадових осіб фіскальних органів. Неформальні

інститути відіграють надзвичайно важливу роль, формуючи стандарти поведінки платників податків.

Інституційний механізм податкового регулювання – це економічний механізм, його організаційна структура, методи побудови, способи узгодження дій його складових елементів, інституційні фактори та явища його зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування. Він є системою взаємовідносин усієї сукупності суб'єктів на основі формальних і неформальних інституцій в рамках існуючого інституційного середовища. Значний вплив на розвиток податкового регулювання має інституційна інфраструктура, яка визначається сукупністю інститутів, які необхідні для управління соціально-економічним розвитком країни.

Відповідно до інституційного підходу, податкове регулювання є системою багатьох організаційних структур, що взаємодіють одна з одною в країні та з аналогічними структурами за її межами. Зовнішні структури впливають на податкові відносини суб'єктів оподаткування в середині країни, формують їх взаємодію із зовнішнім соціально-економічним середовищем. Серед таких організаційних структур, які активно беруть участь у розбудові вітчизняної системи податкового регулювання, необхідно виділити наступні: органи ЄС, Уряд США, ОЕСР, Німецьке товариство міжнародного співробітництва, Організацію за демократію і економічний розвиток, Всесвітню митну організацію, Організацію міжнародний податковий діалог, Багатосторонні податкові центри ОЕСР.

В умовах економічних перетворень необхідно підвищувати адаптивну спроможність організаційної підсистеми податкового регулювання: інституційної організації – ДПС України, враховуючи досить часті зміни в інституційному порядку – поведінці платників податків і зборів. Таке підвищення може бути досягнуто за рахунок структурної адаптації механізмів адміністрування податків, зборів, платежів: податкових консультацій, оскарження рішень контролюючих органів, податкового контролю (ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності

контролюючих органів, перевірок (камеральних, документальних (планових або позапланових; виїзних або невиїзних), фактичних) та звірок, моніторингу контрольованих операцій та опитування), погашення податкового боргу, застосування міжнародних договорів та погашення податкового боргу за запитами компетентних органів іноземних держав, які б враховували комбінації форм раціональної поведінки таких агентів з їх непередбачуваною поведінкою та домінування неформальних інституцій (звичок, традицій, закріплених у суспільстві способів дії) в податкових відносинах.

Для вітчизняної податкової системи є характерною значна волатильність податкових надходжень, що пов'язано із їх значною залежністю від об'ємів зовнішньої торгівлі. В умовах послідовної ескалації торгівельних спорів між США та Китаєм, ЄС, Мексикою, Канадою, заходи податкового регулювання мають бути адаптовані до скорочення залежності податкових надходжень не тільки від зменшення вартості експорту але й від зростання вартості імпорту, для вітчизняних платників податків, а отже впливу інституційних торгівельних бар'єрів, які використовуються провідними економіками світу на макроекономічну динаміку в країні. Доцільним є подальший розвиток адаптивних механізмів та інструментів податкового регулювання для створення довгострокових умов економічного зростання в частині їх сприяння підвищенню конкурентоспроможності країни за рахунок диверсифікації економіки. Адаптаційні заходи податкового регулювання можуть забезпечити суттєві переваги при стимулюванні економічного розвитку.

Адаптаційні механізми податкового регулювання повинні підвищувати спроможність платників податків і зборів, протистояти зовнішнім негативним впливам та різним змінам в умовах економічної циклічності. Під час фази піднесення і підйому їхні доходи зростатимуть, а тому, за прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб (діє як автоматичний стабілізатор), вони оподатковуватимуться за вищими ставками по мірі зростання. У фазі спаду і депресії доходи навпаки – зменшуються, і, таким чином, оподатковуватися за нижчими ставками податку по мірі зменшення - це дозволяє стабілізувати

доходи за рахунок їх оподаткування за нижчими ставками та адаптуватися платникам податків і зборів до нових умов розвитку економічно циклу.

Сучасна система оподаткування доходів фізичних осіб є пропорційною, а тому використання в якості адаптивного інструменту ставки ПДФО не матиме значної дієвості, проте таку функцію може виконувати вбудований у дану систему механізм надання податкових соціальних пільг.

Фаза спаду у вітчизняних умовах має наслідком зниження курсу національної валюти і у ситуації, коли доходи платників податків - юридичних осіб, формуються за рахунок виручки у національній валюті, а кредитний портфель сформовано за рахунок кредитів у іноземній валюті, адаптивні механізми податкового регулювання мають забезпечити зменшення негативного впливу такого спаду за рахунок врахування від'ємного значення курсових різниць (різниці між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах) у складі витрат платника податку на прибуток підприємств.

Важливим фактором, який спонукає до адаптації інституційних механізмів податкового регулювання, є вимоги платників податків і зборів. Значимість даного фактору зумовлена значною взаємозалежністю між головними учасниками податкових відносин.

Значна кількість механізмів (системних, комплексних та локальних) та інструментів вітчизняної системи податкового регулювання дозволяє їй успішно адаптуватися до змін, а відтак - зберігати і підвищувати інституційну стійкість. Сучасний розвиток країни потребує такої стійкості для того, щоб успішно відповідати на глобальні зміни в соціально-економічних відносинах. Необхідно розвивати податкове регулювання малого та середнього бізнесу, враховуючи, що великі платники податків найбільш уразливі до циклічних коливань в економічному розвитку.

Висновки.

Інституційний підхід до розвитку податкового регулювання передбачає його розкриття як динамічної системи, що безперервно удосконалюється та

адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку країни.

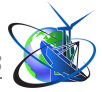
Напрями розвитку податкового регулювання повинні передбачати можливість швидкої адаптації системи до змін зовнішнього соціально-економічного середовища, факторів та обмежень, що прямо чи опосередковано впливають на діяльність усіх учасників податкових відносин. Податкове регулювання є адаптивним механізмом у системі державного регулювання соціально-економічних процесів, спрямованим на забезпечення впорядкування, злагодженої взаємодії та відповідності регулятивних заходів, відповідно до змін соціального та економічного середовища з метою забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Адаптація повинна підвищувати ефективність заходів регулювання в умовах циклічності в соціально-економічному розвитку, здатність системи своєчасно реагувати на зміни і таким чином зберігати інституційну спроможність.

Література:

1. Чугунов І.Я., Канєва Т.В. Державне фінансове регулювання економічних перетворень. [Монографія] / За заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2015. 376 с.
2. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.
3. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. et. al. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.
4. Нікітішин А. О. Податкове регулювання у механізмі фінансової стратегії та тактики розширення фіскального простору. Причорноморські економічні студії. 2017. № 21. С. 137–145.
5. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. SCIENTIA FRUCTUOSA. 2022. № 5. С. 124–137.

References.

1. Chuhunov, I.Ia. and Kanieva, T.V. (2015), Derzhavne finansove rehuliuвання ekonomichnykh peretvoren [State financial regulation of economic transformations], Kyivskiyi

natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet, Kyiv, Ukraine.

2. Nikitishyn, A.O. (2019), Podatkova polityka v umovah ekonomichnyh peretvoren' [Tax policy in the context of economic transformation], Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.

3. Chugunov, I., Kaneva, T. and Pasichnyi, M. (2018), Budget policy of social development, Scientific Route. Tallinn, Estonia.

4. Nikitishyn, A.O. (2017), "Tax regulation in the mechanism of financial strategy and tactics of expansion of the fiscal space", Prychornomorski ekonomichni studii, vol. 21, pp. 137-145.

5. Chuhunov, I., Pasichnyy, M., Nikitishyn, A. (2022), "State budget revenues of Ukraine amid martial law", SCIENTIA FRUCTUOSA, vol. 5, pp. 124–137.

Abstract. *In the article investigational value of the tax adjusting, failings and directions of his development are exposed. Assessment of tax regulations in the current economic conditions has been made with the help of the method of analysis and synthesis. Analysis of the components of the tax regulation mechanism, studied means and goals of using this mechanism. The article is devoted to the main problems of using instruments of tax regulation. The ways of decision of problems of mechanism of the tax adjusting of country are offered.*

Keywords: *tax, tax regulations, the tax mechanism, instruments of tax regulation, problems of tax regulation.*